

Iwona Kowalska

Państwowa Szkoła Wyższa im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Kierunki polityki finansowej PWSZ w świetle uwarunkowań rozwoju szkolnictwa wyższego w XXI wieku

Streszczenie

Gospodarka finansowa PWSZ opiera się na środkach pochodzących z budżetu państwa. To ważne źródło dochodów, ale polityka finansowa uczelni powinna się koncentrować na priorytetowych obszarach funkcjonowania uczelni i dopiero po ich określeniu poszukiwać źródeł ich finansowania. Zdiagnozowane zagrożenia rozwojowe PWSZ wymuszają na władzach uczelni przyjęcie nowej, nierzadko nowatorskiej, strategii określania priorytetów finansowania działalności uczelni w XXI wieku. Celem artykułu jest właśnie próba zaprezentowania kierunków zmian w systemie finansowania działalności PWSZ. Dyskurs został przeprowadzony w oparciu o wyniki analizy literatury przedmiotu, raportów polskich i zagranicznych dotyczących szkolnictwa wyższego oraz własnych obserwacji zawodowych nauczyciela akademickiego.

Słowa kluczowe: finanse, uczelnia, zmiana, rynek, usługa

Wstęp

Powstanie państwowych wyższych szkół zawodowych (PWSZ) było możliwe po przyjęciu w czerwcu 1997 roku ustawy o wyższych szkołach zawodowych¹. Już w październiku 1998 roku uruchomiono dziewięć uczelni. Pierwszym miastem w Polsce, w którym uruchomiono Państwową Wyższą Szkołę Zawodową, był Tarnów, kolejne uczelnie powołano w Legnicy, Elblągu, Nowym Sączu, Jeleniej Górze, Gorzowie Wielkopolskim, Sulechowie, Jarosławiu. Powstanie następnych uczelni zawodowych, już po reformie administracyjnej kraju w styczniu 1999 roku, było formą rekompensaty za utracony status województwa. Większość bowiem uczelni zlokalizowanych jest w miastach, które w latach 1975-1999 były siedzibami województw i liczyły ponad 50 tys. mieszkańców.

Według stanu na marzec 2013 roku w Polsce jest 36 Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych. Uczelnie zlokalizowane są w 15 województwach. Po 5 uczelni jest w woj. podkarpackim i wielkopolskim. W PWSZ studiuje obecnie ponad 78 tys. studentów, z czego 56 tys. na studiach stacjonarnych i 21 tys. na studiach niestacjonarnych. Studenci tych szkół stanowią prawie 5 proc. wszystkich studentów w Polsce. „To prawdopodobnie te 5 proc., które inaczej by na studia

¹ Dz. U. 1997, Nr 96, poz. 590.

nie poszło”. Od momentu powstania PWSZ ukończyło ponad 210 tys. absolwentów, z czego 143 tys. na studiach stacjonarnych. Publiczne uczelnie zawodowe wykształciły także 21 tys. absolwentów studiów podyplomowych.

PWSZ miały przyczynić się do równomiernego pokrycia kraju siecią szkolnictwa wyższego, zwiększenia dostępu do studiów dla młodzieży z miejscowości oddalonych od dużych ośrodków akademickich i uboższej. Spodziewano się także, że spowodują wzrost współczynnika skolaryzacji w Polsce, a jednocześnie będą remedium na rosnące wśród młodzieży bezrobocie. Uczelnie miały bowiem odpowiadać na potrzeby regionów i przysparzać kadre małym i średnim przedsiębiorstwom. Jednakże nowelizacja ustawy z 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, ustawy o wyższych szkołach zawodowych oraz zmianie niektórych innych ustaw² wprowadziła we wszystkich placówkach szkolnictwa wyższego kształcenie „w ramach kierunków”. Tym samym został usunięty jeden z istotnych elementów, który miał wyróżniać wyższe szkoły zawodowe na rynku edukacyjnym, a tworzone przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego standardy edukacyjne studiów zawodowych stały się jednakowe dla uczelni akademickich prowadzących tzw. studia I stopnia, jak i dla uczelni zawodowych. Kształcenie na kierunkach miało istotną konsekwencję – wymusiło na uczelniach zawodowych zatrudnienie w ramach tzw. minimum kadrowego większej liczby samodzielnych pracowników naukowych, a więc kadry rekrutowanej przede wszystkim z uczelni akademickich. Część przedstawicieli tego środowiska uznało, że odchodzenie od pierwotnej ustawy nie jest właściwym kierunkiem rozwoju uczelni zawodowych ze względu na ich specyfikę. Ale PWSZ stopniowo przekształcały się. Zmiany te poprzedziły wprowadzenie ustawy o szkolnictwie wyższym z 2005 roku³, obejmującej cały system polskiego szkolnictwa wyższego, w tym PWSZ. Przede wszystkim otwarto przed PWSZ możliwość ubiegania się o studia magisterskie, co wcześniej było nieakceptowalne przez decydentów. Zobowiązanie do tworzenia kierunków studiów otworzyło możliwość tworzenia podstawowych jednostek organizacyjnych, czyli dotychczas nieosiągalną strukturę wydziałową. Wprowadzono nieobligatoryjną możliwość prowadzenia badań naukowych, jako element zapewnienia jakości nauczania, czego konsekwencją było zrównanie warunków kształcenia na I stopniu we wszystkich uczelniach oraz zapewnienie absolwentom PWSZ drożności studiowania na II stopniu studiów. Zmniejszyła się liczba obowiązkowych tygodni praktyk dla studentów prawie o połowę. W efekcie tych ustawowych zmian zdaniem części rektorów PWSZ powoli zatracają ideę kształcenia zawodowego. Częściej bowiem w działalności sprawozdawczej podkreśla się fakt, iż PWSZ posiadają 344 uprawnienia do kształcenia na kierunkach studiów, z czego 330 na studiach I stopnia. W dziewięciu uczelniach studenci mogą kontynuować naukę na II stopniu kształcenia – studiach magisterskich (14 uprawnień). A na studiach II stopnia (magisterskich) studiuje aktualnie 2,4 tys. osób - tym 1,4 tys. w trybie stacjonarnym.

² Dz. U. 2001, Nr 85, poz. 924.

³ Dz. U. 2005, Nr 164, poz. 1365 ze zm.

Gospodarka finansowa PWSZ opiera się na środkach pochodzących z budżetu państwa. Dochody własne uczelni pochodzą z działalności dydaktycznej na studiach podyplomowych i kształcenia w zakresie doskonalenia zawodowego oraz z innych form edukacji w ramach podnoszenia kwalifikacji, uzyskiwania uprawnień zawodowych. Czesne wnoszone w trybie studiów zaocznych jest częścią zwykłego a nie nadzwyczajnego budżetu uczelni, pochodzącego z ustawowego uregulowania opłaty za studia i określone jest w oparciu o analizę kosztów kształcenia w tym trybie. Nie stanowi na ogół wygórowanego obciążenia studiujących w porównaniu z wysokością czesnego pobieranego w uczelniach niepaństwowych. Ale zdiagnozowane zagrożenia rozwojowe PWSZ wymuszają na władzach uczelni przyjęcie nowej, nierzadko nowatorskiej, strategii określania priorytetów finansowania działalności uczelni w XXI wieku. Celem artykułu jest właśnie próba zaprezentowania kierunków zmian w systemie finansowania działalności PWSZ. Dyskurs został przeprowadzony w oparciu o wyniki analizy literatury przedmiotu, raportów polskich⁴ i zagranicznych dotyczących szkolnictwa wyższego oraz własnych obserwacji zawodowych z punktu widzenia nauczyciela akademickiego.

Profil uczelni – odpowiedź na potrzeby lokalnego rynku pracy

Do 2015 r. przybędzie ok. 2,2 mln absolwentów szkół wyższych i tylko 1,15 mln osób z wykształceniem zawodowym. W efekcie na jednego wykwalifikowanego pracownika fizycznego będzie przypadać dwóch kierowników. Żeby gospodarka mogła funkcjonować, a firmy rozwijać, potrzeba najwyżej trzech absolwentów studiów na dziesięciu wykwalifikowanych pracowników fizycznych. Należałoby zatem wprowadzić system edukacji, w którym firmy odpowiadają za praktykę i zrobić wszystko by kształcenie zawodowe odzyskało dobre imię. Dziś na jednego ucznia zasadniczej szkoły zawodowej przypada trzech licealistów. Wychowano całe pokolenia młodzieży w przekonaniu, że pracę, prestiż i pieniądze mają głównie ludzie po wyższych uczelniach. Sytuację jeszcze pogorszyła reforma szkolnictwa, która zlikwidowała część szkół zawodowych, obniżyła rangę techników. Z danych GUS wynika, że w większości województw co drugi bezrobotny nie ukończył 34 lat. Bez pracy jest prawie jedna trzecia osób poniżej 25 roku życia, a pomimo to przedsiębiorcy mają problem z naborem młodej kadry. W Niemczech, Austrii, Danii czy Holandii nawet w czasie najgłębszego kryzysu czyli w 2011 roku bezrobocie nie przekroczyło 10 proc. wśród młodych ludzi, a w Polsce wyniosło ono wówczas blisko 28 proc. i z roku na rok rośnie. Dla pomyślnego rozwoju gospodarki lepiej żebyśmy mieli więcej dobrze wyuczonych fachowców niż rzesze

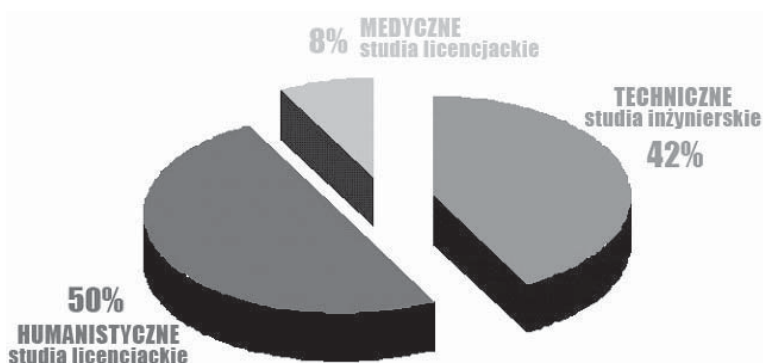
⁴ Fundacja Edukacyjna Perspektywy we współpracy z Konferencją Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych (KRePSZ) opublikowała w marcowym numerze miesięcznika Perspektywy raport na temat dorobku i wyzwań grupy państwowych wyższych szkół zawodowych z okazji 15-lecia ich działalności. Raport 15-lecia PWSZ „Uczelnie przyszłości” oparty jest na badaniu ankietowym Fundacji Edukacyjnej „Perspektywy”: Państwowe wyższe szkoły zawodowe w Polsce 2013, luty 2013 (odpowiedzi od 36 uczelni), rocznik GUS: „Szkoły wyższe w Polsce i ich finanse 2012”, dane MNiSW: „Wykaz uczelni publicznych nadzorowanych przez Ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego”.

słabych magistrów. Dlatego też realny wkład państwowych wyższych szkół zawodowych w rozwój regionów zależy od tego, na ile przygotowują one praktycznie swoich absolwentów do szybkiego wejścia na rynek pracy. Zakłada się, że absolwenci PWSZ zasilać małe i średnie przedsiębiorstwa, że będą kreatorami nowych podmiotów gospodarczych. W tym celu PWSZ miały tworzyć praktyczne profile kształcenia i dawać szansę młodzieży na zdobycie wyższego wykształcenia i pracy. Istotną innowacją w koncepcji wyższych szkół zawodowych była możliwość prowadzenia przez nie kształcenia w zakresie kierunków i (lub) specjalności zawodowych. Wprowadzając pojęcie specjalności chodziło o tworzenie możliwości studiowania w obszarach wiążących kilka kierunków. Intencją ustawodawcy było stworzenie uczelniom zawodowym możliwości bardziej elastycznego kształtowania oferty edukacyjnej, co pozwoliłoby na lepsze dostosowanie do potrzeb miejscowego rynku pracy. Jednak konsekwencją takiego zapisu byłaby niedrożność uczelni zawodowych do kontynuacji nauki na studiach uzupełniających magisterskich. Obawiano się, że zamknięcie absolwentom wyższych szkół zawodowych drogi dalszego kształcenia przełoży się na niską popularność tych szkół, zagrażając ich przyszłości już na starcie. Dlatego ostatecznie zapis pozwalał szkołom na prowadzenie studiów zarówno w ramach specjalności, jak i w ramach kierunków. Sprecyzowanie swego miejsca w systemie szkolnictwa wyższego pozostawiono uczelniom, zakładając, że znajdą się takie, które będą ze względu na możliwość podjęcia przez ich absolwentów studiów akademickich kształcić według kierunków, ale i takie, które kształcąc według poszukiwanych na rynku pracy specjalności – pozostaną niedrożne w stosunku do uczelni akademickich. Jednakże prawo o szkolnictwie wyższym z 2005 roku spowodowało zmniejszenie trzykrotnie obowiązującego wymiaru 12 tygodni praktyk zawodowych i tym samym realizacja specjalności zawodowych została istotnie utrudniona.

Aktualnie aż połowa kierunków studiów pierwszego stopnia prowadzonych w PWSZ to studia humanistyczne (rys. 1)⁵. Tymczasem ze statystyk GUS oraz PUP wynika, że to właśnie absolwenci kierunków humanistycznych mają największe problemy ze znalezieniem pracy. Zatem, żeby PWSZ mogły utrzymać na rynku usług edukacyjnych swoją specyfikę kształcenia w profilach praktycznych to polityka finansowa PWSZ powinna być skierowana na:

- 1) podniesienia rangi ważności doświadczenia praktycznego nauczycieli akademickich,
- 2) pozyskanie praktyków do pracy w charakterze nauczycieli akademickich,
- 3) modyfikację systemu praktyk studenckich we współpracy z przemysłem i administracją publiczną.

⁵ Zawodowe uczelnie państwowe kształcą w zakresie kierunków i specjalizacji o bardzo rozległym zakresie przygotowania zawodowego i przedmiotowo różnorodnej wiedzy stosowanej. Wyboru profilu kształcenia zawodowego dokonują doświadczeni pracownicy naukowo-dydaktyczni uczelni wiodących w regionie i lokalne gremia nauczycieli zawodu o najwyższych kompetencjach oraz wyróżniający się przedstawiciele praktyki gospodarczej i administracyjnej. Profil zawodowy PWSZ jest w zdecydowanej większości tych uczelni wypracowany przez miejscowych nauczycieli, oświatowców i pracowników naukowo-dydaktycznych uczelni akademickich.

Rys. 1. Struktura kierunków kształcenia w publicznych wyższych szkołach zawodowych
 Źródło: Raport 15 - lecia PWSZ „Uczelnie przyszłości” - Perspektywy marzec 2013 r.

Dla podniesienia rangi ważności doświadczenia praktycznego nauczycieli akademickich dobrym przykładem na zdobycie doświadczenia praktycznego przez nauczycieli akademickich może być odbycie stażu w przedsiębiorstwach. Inicjatywy tego typu są finansowe z UE w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 (POKL) - Priorytetu VIII „Regionalne kadry gospodarki”, Działania 8.2 „Transfer wiedzy” Poddziałania 8.2.1 „Wsparcie dla współpracy sfery nauki i przedsiębiorstw”. W tym przypadku trzeba jednak zwrócić uwagę na kilka szczególnych zapisów regulaminu korzystania z tego typu wsparcia finansowego:

- 1) Ograniczona liczba uczestników staży przy zagwarantowaniu ustalonej liczebności kobiet w projekcie (np. w ramach projektu wsparciem zostanie objętych 50 osób, w tym minimum 30 kobiet).
- 2) Obowiązek zatrudnienia i zamieszkania pracowników naukowych na terenie województwa, którego zasięg geograficzny wynika z zapisów regulaminu wsparcia unijnego.
- 3) Realizacja stażu jest możliwa tylko w przedsiębiorstwach mających siedzibę lub filię/oddział na terenie województwa określonego w regulaminie wsparcia unijnego i mających status mikro, małego lub średniego przedsiębiorcy (MŚP)⁶.
- 4) Okres realizacji stażu nierzadko zachodzący na dwa lata akademickie (np. tak było w projekcie realizowanym na terenie woj. mazowieckiego - od 01.04.2012 r. do 31.03.2013 r.) co powoduje, że obowiązki akademickie należy zmodyfikować także w układzie dwóch lat, co dla części zainteresowanych udziałem w stażu może nie być rozwiązaniem korzystnym (np. planowany w tym czasie termin dokończenia grantu, obrona pracy doktorskiej czy przygotowanie się do kolokwium habilitacyjnego)⁷.

⁶ Po stronie przedsiębiorstwa ograniczeniem może okazać się zapis, iż w okresie ostatnich 3 lat przedsiębiorstwo nie otrzymało pomocy de minimis lub wartość tej pomocy otrzymanej w tym okresie czasu łącznie z pomocą przyznaną w ramach Projektu nie przekroczyła 200 tys. Euro.

⁷ Wprawdzie staże w przedsiębiorstwach mogą być przyznane na okres do 6 miesięcy, jednak nie mogą być krótsze niż okres 3 miesięcy i wtedy istnieje szansa zamknięcia okresu stażu w ramach jednego roku akademickiego, ale z kolei obowiązek zrealizowania przez stażystę 504 godz. stażu może okazać się zbyt absorbujący czasowo by pogodzić inne zobowiązania zawodowe.

- 5) Przyjęte kryteria kwalifikacji uczestników to m.in: innowacyjność tematu stażu oraz planowane rezultaty stażu. Może się zatem okazać, że nauczyciel akademicki nie jest w stanie zaproponować odpowiednio zaawansowanego innowacyjnie tematu stażu, gdyż zależy mu po prostu na podpatrzeniu realiów pracy, a nie na pracy na rzecz przedsiębiorcy sensu stricto (czyli np. opracowania udokumentowanego innowacyjnego rozwiązania dla przedsiębiorstwa)⁸.
- 6) Ustalenie wysokości wynagrodzenia za pracę wykonaną w ramach stażu w wysokości 8 996,40 zł brutto za 504 godziny stażu, czyli 17,85 zł brutto za 1 godzinę stażu może okazać się zbyt niskie nawet dla asystenta⁹.
- 7) Obowiązek przedsiębiorstwa do wdrożenia innowacyjnego rozwiązania opracowanego przez stażystę w toku realizacji stażu oraz złożenia organizatorowi oświadczenia informującego o przedmiotowym wdrożeniu - przedsiębiorstwo działa jednak w zmiennym otoczeniu rynkowym i może na skutek tych zmian nie wypełnić tego obowiązku. Oznaczać to będzie poniesienie konsekwencji finansowych tj. zwrotu na rzecz organizatora kwoty wynagrodzenia wypłaconego opiekunowi stażysty oraz innych kosztów poniesionych przez organizatora z tytułu uczestnictwa stażysty w projekcie. Identyczne konsekwencje ponosi stażysta jeżeli np. nie opracuje innowacyjnego rozwiązania dla przedsiębiorstwa, w którym realizuje staż. A przyczyn braku przygotowania takiego rozwiązania można upatrywać chociażby w zdarzeniach losowych (choroba stażysty).

W ramach perspektywy unijnej 2014 – 2020 należy kontynuować tę cenną inicjatywę, ale warto byłoby w gremiach decydenckich rozważyć zmianę zapisów regulaminowych, aby skuteczniej zachęcały do udziału w projekcie, a nie demotywowały nauczycieli akademickich do uczenia się realiów gospodarczych.

W tym obszarze działań finansowych PWSZ można byłoby również rozważyć opracowanie wewnętrznego systemu grantów dla nauczycieli akademickich z przeznaczeniem na częściowe pokrycie procesu uzyskiwania uprawnień państwowych w dziedzinach nauki strategicznych dla uczelni. Inną formą finansowego wsparcia tej grupy nauczycieli mogłyby również być wyróżnienia za prowadzoną działalność dydaktyczną o charakterze praktycznym w ramach okresowej oceny nauczycieli.

⁸ Dla porównania można tutaj wskazać na treść dokumentacji konkursowej w ramach priorytetu III POKL: „Opracowanie i pilotażowe wdrożenie programu doskonalenia zawodowego w przedsiębiorstwach dla nauczycieli kształcenia zawodowego” gdzie nauczyciel stażysta pełni w głównej mierze rolę obserwatora i włącza się do tej pracy, ale nie wykonuje na rzecz przedsiębiorcy żadnego innowacyjnego dzieła – patrz cel konkursu w ramach Działania 3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie; Poddziałania 3.4.3 Upowszechnienie uczenia się przez całe życie.

⁹ Organizator może odmówić wypłaty lub żądać zwrotu wynagrodzenia za staż w przypadku gdy stażysta np.: nie dostarczył organizatorowi raportu końcowego z realizacji stażu w terminie 10 dni od zakończenia realizacji stażu.

Drugą grupę nauczycieli akademickich, zasilającą kadre obsługującą praktyczny profil kształcenia w PWSZ, są praktycy z biznesu. Problematyczna może jednak okazać się kwestia zachęcenia ich do podjęcia zatrudnienia w szkolnictwie wyższym. Po pierwsze, to na ogół osoby z wykształceniem wyższym legitymujące się tytułem zawodowym magistra. W hierachii zaś akademickiej magistrowie są utożsamiani z asystentami – osobami o najmniejszym doświadczeniu zawodowym, gdyż zwykle są nimi osoby na początku swej kariery zawodowej. Zatem przy zmianie miejsca zatrudnienia ci praktycy plasują się na najniższym szczeblu awansu zawodowego, co przekłada się też na wysokość ich pensji (pobory asystentów to najniższe miesięczne wynagrodzenia dla kadry akademickiej). Dlatego też należałoby albo mieć przygotowane zachęty finansowe dla tych pracowników albo ułatwić im karierę akademicką np. w postaci odbycia 2 – letnich studiów doktoranckich kończących się obroną pracy doktorskiej. Po drugie należy także pamiętać, że wiedza praktyczna ma swoją cenę rynkową co uwidacznia się w kosztach uczestnictwa w szkoleniach branżowych czy opłatach ponoszonych na studiach podyplomowych. Zatem praktycy z tytułem zawodowym magistra mają już w sektorze szkolnictwa wyższego możliwości uzyskania satysfakcjonującego wynagrodzenia bez konieczności posiadania stopnia naukowego.

Trzeci priorytetowy obszar koncentracji finansów PWSZ, jaki warto rozważyć, a związany jest z realizacją praktycznego profilu kształcenia, dotyczy organizacji praktyk studenckich. Dla zachowania drożności kształcenia dla absolwentów I stopnia studiów w PWSZ należałoby zachować aktualny wymiar praktyk, ale równocześnie zaoferować studentom dodatkowy fakultatywny moduł praktyk. Zwiększona dodatkowa liczba godzin praktyk byłaby możliwa do zrealizowania w układzie wakacyjnym (po zrealizowaniu obligatoryjnych praktyk) oraz w ciągu roku akademickiego. Oznaczałoby to np. opracowanie planu dydaktycznego zajęć dla rocznika w 3 – dniowym układzie, a np. poniedziałek i piątek przeznaczyć na realizację praktyki.

Przy poszukiwaniu partnerów do organizacji praktyk należałoby, w ramach porozumień pomiędzy PWSZ, rekomendować studentom te instytucje z którymi już są podpisane umowy partnerskie. Z treści raportu 15 - lecia PWSZ wynika, że uczelnie te nawiązały współpracę z przemysłem. Do grupy tej można zaliczyć:

- Akademycki Inkubator Przedsiębiorczości (PWSZ Elbląg),
- Bibliotekę przedsiębiorcy przy PWSZ w Sulechowie,
- Centrum Transferu Technologii (PWSZ Elbląg),
- Centrum doradztwa prawno-finansowego przy PWSZ w Sulechowie,
- Centrum Badań nad Innowacjami (PSW w Białej Podlaskiej),
- Lubuski Klaster Metalowy (PWSZ w Gorzowie),
- Wielkopolski Klaster Lotniczy (PWSZ w Kaliszu),
- Klaster Spożywczy (PWSZ w Kaliszu),
- Klaster Informatyczny (PWSZ w Kaliszu),
- Klaster Energetyki Odnawialnej i Efektywności Energetycznej (PWSZ w Sulechowie – inicjator),

- Klaster Metalowy „METALIKA” (PWSZ w Wałczu – inicjator),
- Ośrodek Informacji Patentowej (PWSZ w Kaliszu),
- Regionalne Stowarzyszenie Fotowoltaiki (PWSZ w Sulechowie – inicjator).

Tę samą strategię można byłoby odnieść do współpracy z samorządem.

PWSZ mają podpisane umowy z:

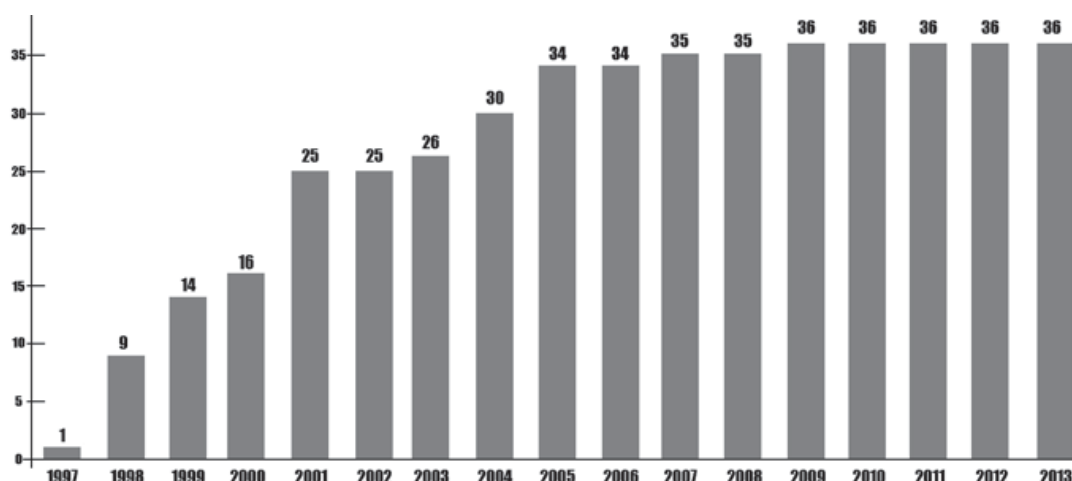
- Warmińsko-Mazurskim Paktem Doradztwa Zawodowego (PWSZ w Elblągu – sygnatariusz),
- pomysłodawcami projektu strategicznego do programu Polska-Rosja „Wszechstronne badania środowiska Zalewu Wiślanego włącznie z inwentaryzacją infrastruktury” (PWSZ w Elblągu),
- Powiatową Radą Gospodarczą (PWSZ Gniezno),
- Ośrodkiem Badań Regionalnych (PWSZ w Kaliszu),
- pomysłodawcami budowy 35 ha winnicy (PWSZ w Sulechowie) przy współpracy z Urzędem Marszałkowskim i winiarzami lubuskimi.

Natomiast przy pozyskiwaniu nowych partnerów warto byłoby rozważyć możliwość bezpłatnego zaoferowania ze strony uczelni (przykładowo):

1. pomocy przy pisaniu wniosków unijnych dla przedsiębiorców i samorządów terytorialnych (np. studenci na kierunku: Finanse i Rachunkowość w PWSZ w Białej Podlaskiej zdobywają takie umiejętności w ramach ćwiczeń, a także wykładowcy posiadają uprawnienia do oceny wniosków unijnych);
2. stworzenia punktu przedszkolnego dla dzieci partnera, w którym to punkcie np. studenci kierunku pedagogika opiekowałiby się dziećmi;
3. wykonywanie przez studentów pod okiem wykładowcy badań opinii publicznej na zlecenie partnera i/lub usług badawczych;
4. wykorzystywanie pomieszczeń uczelnianych (np. w okresie wakacji) na organizację szkoleń branżowych dla partnera.

Pozyskiwanie studentów z zagranicy – przeciwdziałanie niżowi demograficznemu

Sektor państwowych wyższych szkół zawodowych, tworzony z inicjatywy grup lokalnych polityków, ale także dużych uczelni publicznych zainteresowanych możliwością dodatkowych zarobków dla swoich pracowników, powstał w czasach, kiedy było już powszechnie wiadomo, że w wiek dojrzały zaczną wchodzić coraz mniej liczne roczniki wyżu demograficznego oraz że w latach 20. XXI wieku zabraknie wystarczającej liczby studentów nawet dla „starych” uczelni państwowych (rys. 2).

Rys. 2. Trendy rozwojowe PWSZ z uwzględnieniem liczby studentów

Źródło: Raport 15 - lecia PWSZ „Uczelnie przyszłości”- Perspektywy marzec 2013 r.

W polityce finansowej uczelni należałoby zatem rozważyć podjęcie kampanii rekrutacyjnej kandydatów na studia spoza granic Polski. Wśród krajów o dużym potencjale demograficznym młodzieży w wieku akademickim, a równocześnie sąsiadujących z Polską (ma znaczenie dla kosztów logistycznych przemieszczania się studenta i utrzymania więzi rodzinnych) jest Ukraina i Białoruś. Dodatkowym argumentem za komasacją środków finansowych na rekrutację studentów z tych właśnie krajów są zapisy prawne umożliwiające obywatelom tych krajów uzyskanie Karty Polaka. Zgodnie z art. 2. ust. 2 ustawy z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka¹⁰ osobie posiadającej obywatelstwo Republiki Białoruś oraz Ukrainy może być przyznana Karta Polaka. Karta Polaka jest dokumentem potwierdzającym przynależność do „Narodu Polskiego”. Może być przyznana osobie nieposiadającej obywatelstwa polskiego albo zezwolenia na osiedlenie się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz deklarującej przynależność do narodu polskiego.

Ubieganie się o Kartę Polaka ma szereg zalet. Posiadacz Karty Polaka ma bowiem prawo do:

1. Podejmowania i odbywania studiów, studiów doktoranckich oraz innych form kształcenia, a także uczestniczenia w badaniach naukowych i pracach rozwojowych na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym. Posiadacz Karty Polaka zachowuje przy tym prawo do ubiegania się o stypendia i inną pomoc przewidzianą dla cudzoziemców w odrębnych przepisach.
2. Korzystania z form kształcenia na zasadach określonych w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹¹.
3. Zwolnienia z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹².

¹⁰ Dz. U. z 2007 r. Nr 180, poz. 1280 ze zm.

¹¹ Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.

¹² Dz. U. z 2004 r. Nr 99, poz. 1001 ze zm.

4. Podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej na takich samych zasadach jak obywatele polscy na zasadach określonych w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹³.
5. Korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej w stanach nagłych, w zakresie określonym w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹⁴.
6. Posiadania ulgi 37% przy przejazdach środkami publicznego transportu zbiorowego kolejowego na podstawie biletów jednorazowych, na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego¹⁵.
7. Bezpłatnego wstępu do muzeów państwowych.

Ponadto okres ważności Karty Polaka wynosi 10 lat (okres studiów magisterskich oraz doktoranckich w Polsce obejmuje najczęściej okres 9 lat). Istnieje także możliwość przedłużenia ważności Karty Polaka na okres kolejnych 10 lat jeżeli najpóźniej na 3 miesiące przed terminem utraty ważności Karty jej posiadacz złoży wniosek o jej przedłużenie.

Uwzględniając powyższe uwarunkowania warto byłoby przygotować dla białoruskich i ukraińskich studentów i absolwentów posiadających Kartę Polaka propozycję podjęcia nauki w PWSZ. Szczególnie PWSZ zlokalizowane na terenie województwa podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego powinny wpisać do kalendarza swych działań organizacyjnych szeroko zakrojoną akcję rekrutacyjną dla studentów spoza wschodnich granic Polski. Warto wspomnieć, że dla większości tych studentów język polski nie powinien stanowić bariery językowej. Można jednak byłoby dla chętnych zorganizować dodatkowe lektoryaty z języka polskiego w okresie wakacyjnym poprzedzającym I rok studiów.

Wskazanie niszy edukacyjnej dla PWSZ

Dotychczasowe rozważania dotyczyły nakreślenia kierunków polityki finansowania PWSZ w warunkach bieżących zagrożeń. Natomiast bardzo istotne jest również określenie strategii finansowania uczelni na przyszłość. W raporcie pt.: *An Avalanche is Coming: higher education and the revolution ahead* (Nadchodzi lawina: szkolnictwo wyższe i zbliżająca się rewolucja) można przeczytać, iż "modele kształcenia wyższego, które podbiły świat w drugiej połowie XX wieku wymagają radykalnej i pilnej transformacji". Autorzy twierdzą, że w przyszłości uczelnie będą musiały wybrać jeden lub więcej spośród pięciu modeli funkcjonowania, którymi są:

- uniwersytet elitarny,
- uniwersytet masowy,
- uniwersytet niszowy,
- uniwersytet lokalny,
- formuła kształcenia ustawicznego.

¹³ Dz. U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 ze zm.

¹⁴ Dz. U. z 2004 r. Nr 210, poz. 2135 ze zm.

¹⁵ Dz. U. z 2002 r. Nr 175, poz. 1440 ze zm.

Rządy państw będą musiały ponownie przyjrzeć się swoim modelom regulacyjnym i finansowym, powstałym w czasach, w których systemy kształcenia wyższego miały charakter krajowy. Każda uczelnia powinna jednoznacznie określić, w jakich segmentach lub niszach chce działać, i czym może się wyróżniać oferowane przez nią doświadczenie edukacyjne i znaczenie na rynku. Z punktu widzenia polityki finansowej uczelni trzeba będzie też sprostać wyzwaniu polegającemu na zerwaniu zależności pomiędzy kosztem a jakością kształcenia. Autorzy raportu twierdzą, że obecnie globalne rankingi uczelni w rzeczywistości zrównują parametry wejściowe z wyjściowymi. Dodatkowe znaczenie przypisują ilości badań naukowych, które mają jednak niewielki lub zerowy wpływ na doświadczenia edukacyjne studentów lub osiągnięcia przez nich wyniki. Tylko uczelnie mające ogromny potencjał naukowo – badawczy i niski stosunek liczby studentów do liczby wykładowców mogą zapewnić lepsze wyniki studentom. Ale w epoce nowoczesnej technologii, kiedy studenci, zarówno indywidualnie, jak i grupowo, mogą sami tworzyć wiedzę, wysoka jakość bez wygórowanych kosztów stałych jest możliwa i należy do niej dążyć.

Dla PWSZ, które nawiązały współpracę z uczelniami i firmami zagranicznymi w zakresie badań jak np. z :

- Kaliningradzkim Uniwersytetem Technicznym – PWSZ w Elblągu,
- Uppsala University (Szwecja) – PWSZ w Elblągu,
- Norwegian Institute for Water Research w Bergen – PWSZ w Elblągu,
- BTU Cottbus (Niemcy) i Uniwersytet w Kalmar (Szwecja) – PWSZ w Sulechowie,
- Alstom Power i Lufthansa Systems Poland – PWSZ w Elblągu,
- E-on edis (Niemcy) i Euronorm AB (Szwecja) – PWSZ w Sulechowie,

Koncentracja środków finansowych mogłaby być skierowana na kontynuację nauki na studiach magisterskich (aktualnie na studiach magisterskich w PWSZ studiuje 2,4 tys. osób - w tym 1,4 tys. w trybie stacjonarnym) oraz studiach doktoranckich. W PWSZ istnieje potrzeba tworzenia zespołów badawczych, złożonych z pracowników tych uczelni, prowadzonych przez samodzielnych pracowników naukowych i uzyskiwanie grantów badawczych lub zamówień na badania ze strony podmiotów gospodarczych, czy organizacji społecznych oraz instytucji administracji. Jednym z takich instrumentów wsparcia finansowego badań i studiów doktoranckich jest, ustanowiony przez minister nauki i szkolnictwa wyższego Barbarę Kudrycką w porozumieniu z ministrem spraw zagranicznych Radosławem Sikorskim, nowy program stypendialny dla obywateli krajów należących do Partnerstwa Wschodniego UE¹⁶ podejmujących w Polsce studia doktoranckie w dziedzinie nauk humanistyczno - społecznych. Celem programu jest wspieranie rozwoju społeczno - gospodarczego państw należących do Partnerstwa Wschodniego UE, poprzez podnoszenie poziomu

¹⁶ Projekt Partnerstwa został opracowany w 2008 roku wspólnie przez Polskę i Szwecję. W marcu 2009 roku Rada Europejska wyraziła jednogłośnie poparcie dla tej inicjatywy, która stała się tym samym częścią europejskiej polityki sąsiedztwa. Partnerstwo Wschodnie ma za zadanie przyczynić się do zbliżenia i integracji państw Europy Wschodniej z Unią Europejską w takich dziedzinach jak: prawa człowieka, gospodarka rynkowa, zrównoważony rozwój, dobre zarządzanie, współpraca naukowa oraz kulturalna.

wykształcenia i kwalifikacji zawodowych obywateli tych krajów. Pierwsze wnioski o przyznanie stypendium Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) można było kierować, za pośrednictwem szkoły wyższej przyjmującej cudzoziemca na studia doktoranckie, do Biura Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej do dnia 27 lipca 2012 r. O stypendium mogli ubiegać się cudzoziemcy, obywatele państw członkowskich Partnerstwa Wschodniego UE zamierzający rozpocząć studia doktoranckie od roku akademickiego 2012/13 lub już je odbywający. Językiem studiów jest zasadniczo język polski. Na projekty w ramach współpracy UE z Europą Wschodnią tylko w latach 2010-2013 alokowano środki w wysokości 1,9 mld euro z Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (ENPI)¹⁷.

Innym scenariuszem rozwoju PWSZ może być koncentracja środków finansowych na stworzenie z uczelni centrum uzyskiwania uprawnień zawodowych tzn. wraz z uzyskaniem dyplomu licencjackiego studenci zdobywaliby również uprawnienia zawodowe uczestnicząc w komercyjnych szkoleniach organizowanych w uczelni. Środki na sfinansowanie udziału studentów w tych szkoleniach mogą pochodzić z kredytu studenckiego czy też programów unijnych pozyskanych przez uczelnię. Należałoby jednak przy tym scenariuszu uprzedzić studenta, że konieczna będzie partycypacja finansowa z jego strony.

Koncentracja środków finansowych może też być skierowana na przekształcenie uczelni w centra usług e – learningowych obsługiwanych w jęz. polskim i obcym dedykowanych dla klientów w różnym przedziale wiekowym oraz reprezentujących różne miejsca zamieszkania (w tym zagranicę).

Podsumowanie

Interesy PWSZ reprezentuje Konferencja Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych - zrzeszenie osób fizycznych, rektorów reprezentujących polskie publiczne wyższe szkoły zawodowe, mające na celu współpracę tych szkół, dbanie o ich interesy i reprezentację w środowisku szkolnictwa wyższego, zarówno w kraju, jak i za granicą. To najbardziej merytorycznie przygotowany organ do postulowania zmian prawnych o charakterze finansowo – organizacyjnym w zakresie funkcjonowania PWSZ. Część bowiem zaproponowanych w artykule rozwiązań finansowych, aby mogła być implementowana wymagałaby właśnie zmian prawnych. Jednym z czynników zwiększających drożność dla proponowanych zmian prawnych w systemie szkolnictwa wyższego jest opracowanie wariantowości osiągnięcia zamierzonego celu z oszacowaniem kosztów spo-

¹⁷ Powołując się na zobowiązania praskiego szczytu założycielskiego Partnerstwa Wschodniego, Europejski Bank Inwestycyjny stworzył instrumenty finansowania projektów w ramach PW: Eastern Partners Facility (1,5 mld euro), przeznaczony na inwestycje w krajach partnerskich PW i uzupełniający dotychczasowy mandat zewnętrzny EBI na inwestycje w regionie Europy Wschodniej (3,7 mld euro) oraz Fundusz Powierniczy Wsparcia Technicznego na rzecz Partnerstwa Wschodniego (Eastern Partnership Technical Assistance Trust Fund). Rząd Polski dokonał wpłaty w wysokości 1 mln euro na rzecz ww. Funduszu.

łecznych. PWSZ powinny mieć zatem ukonstytuowane ciało doradcze złożone z przedstawicieli różnych branż z dużym doświadczeniem lobbingowym w Polsce i zagranicą, które byłoby odpowiedzialne z jednej strony za przygotowanie materiałów do legislacyjnych zmian, a z drugiej strony za prowadzenie rozmów z decydentami w sprawie poparcia konkretnego rozwiązania prawnego.

Literatura:

1. Adelman C. (2011), *Matching Higher Education to „New Jobs: What Are They Talking About?* EAIR Forum.
2. *Analiza trendów i najlepszych praktyk wynikających z dokumentów definiujących strategię szkolnictwa wyższego na świecie – raport.* Ernst & Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2009.
3. Barber M., Donnelly K., Rizvi S. (2013), *An Avalanche is Coming: higher education and the revolution ahead – raport.* Think tank IPPR.
4. *Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce.* Ernst & Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2009.
5. *Dokumentacja konkursowa Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013 - Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie.* Instytucja Pośrednicząca/ Departament Funduszy Strukturalnych Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, 2011.
6. *Polska 2030 – Trzecia fala nowoczesności. Rynek pracy a rozwój polskiej i europejskiej (światowej) gospodarki.* Raport zespołu doradców strategicznych prezesa rady ministrów, Warszawa 2011.
7. *Szkoły wyższe w Polsce i ich finanse 2012,* GUS 2013.
8. *Higher Education to 2030.* Volume 1. Demography. Paris: OECD (2008a).
9. *Młodzi 2011 – raport* przygotowany przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów. Warszawa 2011.
10. *Raport 15-lecia PWSZ „Uczelnie przyszłości”.* Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”, 2013.